

Ez az objektívnek, tehát tudományosnak ítélt felismerés indította arra, hogy két történetiséget hozzon egymással szoros kapcsolatba: a haladásra hivatott evolúcióét és a halhatatlan életre képes emberi személy örökkévaló jövőjét.

E kettős történetiséggel függ össze talán az is, hogy Darwin kész volt a természetes tenyészkiválasztás egyetemes érvényesülését viszonylagossá tenni, amennyiben az sem nem kizárólagos módon, sem nem abszolút szükségszerűséggel irányítja az élők fejlődését, hanem, mint mondja, „kísérletszerűen”, „tentatively”. Mintegy a „trial and error” elvét követve.

Az egyik tényező, amely a szelekció alap törvényét viszonylagossá teszi, nem más, mint a szociális ösztönök és a természetes szimpátia szövetsége. Ebben gyökerezik a szeretet dinamikája is. Azon szülői, gyermeki, a szexuális vágyat és az önfeláldozást közös nevezőre hozni képes szeretetét, amely nélkül nincs valójában fejlett emberi társadalom.

IRODALOM

- Barlow, Nora (1958): *The Autobiography of Charles Darwin 1809–1882. With original omissions restored. Edited with Appendix and Notes by his granddaughter Nora Barlow.* (Idézve zarojelben: A és oldalszám)
- Darwin, Charles (1982): *Ein Leben. Autobiographie, Briefe, Dokumente.* Herausgegeben von Siegfried Schmitz, dtv, München, 162 k.
- Darwin, Charles (2004): *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex.* Penguin Books, London
- Darwin, Charles (2009): *A fajok eredete természetes kiválasztás útján.* Typotex, Budapest, 430 k.

Minden jel arra mutat, hogy ez a becsületes és finomlelkű ember, ez az ízig-vérig kutató és kérdésekkel küzdő boldogságkérésű családján belül, barátai körében és társadalmi felelősségvállalásában ezt az etikát kívánta élni. Hogy ateistává lett volna az idők folyamán? Nagy műveinek áttanulmányozása után úgy vélem: nem. Hogy a teista és az agnosztikus álláspontok között ide-oda járt, az valószínűbb. De itt se ítéljünk elhamarkodva. Az agnosztikus nemtudás, melynek tárgya Darwinnál főleg a világ keletkezésének, illetve „megteremtésének” misztériuma, nem mosható össze az ateista istentagadásával. Szerintem a hívó is bizonyos mértékben megérdemli az agnosztikus nevet. Hisz ő sem tudja mindazt, amit hite tárgyává tesz, miközben élete végső értelmét keresi. A hit útja is keresést jelent, szintúgy, mint a szeretetét.

Kulcsszavak: *evolúció és civilizáció, istenhit, Teremtő, vallásos magatartás, erkölcs, szeretet és tenyészkiválasztódás, teizmus, agnoszticizmus*

- Gánóczy Sándor (2008): A „Kreacionizmus” és az „értelmes tervezettség” a teológiai kritika mérlegén. Magyar Tudomány. 12, 1468–1486, különösen 1473.
- Paley, William (1794 [1811]): *The Evidences of Christianity.* Cambridge, <http://books.google.hu/books?id=AqoHAAAAQAAJ&hl=en>
- Pannenberg, Wolfhart (1980): Zeit und Ewigkeit in Israel und im Christentum. In: Pannenberg, Wolfhart: *Grundfragen systematischer Theologie. Gesammelte Aufsätze.* Band 2. Vandenhoeck und Rupprecht, Göttingen, 108–206.

IN MEMORIAM ABRAHAM LINCOLN

Hahner Péter

tanszékvezető egyetemi docens,

Pécsi Tudományegyetem BTK Történettudományi Intézet Újkortörténeti Tanszék
hahnerpeter@t-online.hu

Aki nem tanulmányozta alaposabban az Egyesült Államok történelmét, talán nem is értheti, miért tisztelik annyira az amerikaiak Abraham Lincoln emlékét. Elvégre nem tudta megakadályozni, hogy elnöksége idején kirobbanjon országa történelmének legvéresebb háborúja, egy polgárháború, amelyben 360 ezer északi és 260 ezer déli katona esett el, s a polgári áldozatokkal együtt a halottak száma minden bizonnyal meghaladta az egymilliót. A felületes szemlélőnek úgy tűnhet, hogy az Unió (az északi államok) elsöprő gazdasági fölénye eleve biztosította a háborús győzelmet a szövetségi kormányzat számára, s ehhez nem sokban járulhatott hozzá az elnök. Ráadásul Lincolnt a háború végén meggyilkolták, s ezért a nemzeti egység helyreállítására sem az ő elvei szerint került sor.

Az életrajz egyes részletei újabb meglepetéseket tartogathatnak. Abraham Lincoln szinte teljesen iskolázatlan volt, semmiféle kormányzati tapasztalattal nem rendelkezett, még csak polgármesteri hivatalt sem töltött be, mielőtt beköltözött a Fehér Házba. (Csak képviselő volt, először Illinois, majd 1847-től két évig az USA képviselőházában.) Az 1860-as elnökválasztáson ellenfelei megoszása nélkül vereséget szenvedett volna, hiszen a viszonylag új Republikánus Párt jelöltjeként csak 40 %-át kapta meg a népi szavazatoknak. Győzelmét kizárólag annak köszönhetette,

hogy a Demokrata Párt több jelöltet indított, s így egyik sem tudott elegendő elektori szavazatot összegyűjteni. Elnöki időszaka meglehetősen dicstelenül kezdődött, mert egy merénylettől tartva szinte titokban érkezett meg a fővárosba. Még csak vonzó külsővel sem rendelkezett: az idealizálás céljával készült szobrok és festmények mára már elfeledték, hogy kortársai számára kifejezetten visszataszító látványt nyújtott. 192 cm-es magassága a XIX. század közepén abnormálisnak tűnt, s azt mondták róla, „olyan, mint egy óriási csontváz, amelyre bőrt feszítettek, és e bőrt ruhadarabokkal takarták el.” Az illinois Bloomingtonban maga mesélte nevetve az újságíróknak, milyen párbeszéd zajlott le közte és egy megdöbben asszony között, akivel lóháton keresztetkék egymás útját az erdőben: „Azt hiszem, maga a legcsúnyább férfi, akivel találkoztam...” „Asszonyom, valószínűleg igaza van, de nem tehetek róla...” „Hát igen, nem tehet róla, de azért otthon maradhatna!” (Boller, 1982, 126.)

Lincoln nemcsak Amerika legcsúnyább elnöke volt, de alighanem egyetlen elnököt sem támadtak még oly sok oldalról és olyan hevesen, mint őt. Az abolicionistáknak és radikálisoknak túlságosan mérsékeltnak tűnt, a konzervatívoknak és az állami jogok védelmezőinek túlságosan merésznek, egyesek azért szidták, mert nem köt békét a Konföderációval.

rációval (a lázadó déli államokkal), mások azért, mert nem nyeri meg elég gyorsan a háborút. Az újságírók elnevezték bitorlónak, bohócnak, árulónak, zsarnoknak, szörnyetegnek, idiotának, eunuchnak, bigottnak, demagógnak, sarlatánnak, holdkórosnak, négerimádónak és még sok egyébnek. Egy New York-i lap csak úgy utalt rá, mint „arra a visszaszító majomra a [Pennsylvania] sugárút végén”, s azt javasolta, hogy Barnum cirkusza „vásárolja meg, és állítsa ki zoológiai különlegesség gyanánt.” (Boller, 1982, 127.)

Minek köszönhető hát, hogy Lincoln emléke mára általános tiszteletnek örvend hazájában, a történészek pedig George Washington és Franklin Delano Roosevelt mellett a legnagyobb elnökök között tartják számon? Emlékművét rengeteg látogató keresi fel az amerikai fővárosban, megszámlálhatatlan életrajz látott róla napvilágot, s jelenleg Steven Spielberg tervezi, hogy filmet készít pályafutásáról.

Elsősorban minden bizonnyal annak, hogy Washingtonhoz és Roosevelthez hasonlóan győzelemre tudta vezetni kormányát egy elhúzódó és véres háborúban. Nem tartható fenn ugyanis az az állítás, mely szerint az Unió győzelme elkerülhetetlen és szükségszerű volt, s a szövetségi kormányzat bármilyen elnök irányítása alatt könnyen helyreállítható volna a nemzeti egységet. Az Unió valóban elsöprő fölényben volt, mind a népesség, mind az ipari, mezőgazdasági és kereskedelmi kapacitás, mind a felhalmozott tőke szempontjából. Csakhogy megtörtént már néhányszor a világtörténelemben, hogy egy gyengébb államnak sikerült kivívnia a függetlenségét, mint például Svájcnak a Német-római Császársággal, Hollandiának a Spanyol Birodalommal vagy éppen az Egyesült Államoknak a Brit Birodalommal szemben. Ráadásul a

Konföderáció győzelméhez nem volt szükség az északi államok megszállására vagy hadseregének teljes megsemmisítésére, mindössze arra, hogy elvegye az Unió kedvét a területe elleni támadásoktól, s ezzel elérje háborús célját, a déli államszövetség fennmaradását. Tekintetbe véve a Konföderáció hadseregét irányító, kiváló tiszteket (Robert E. Lee, Thomas J. Jackson, James Longstreet stb.) és a lakosságnak a katonáskodásra való készségét, erre minden esély megvolt. Ráadásul 1863-ra az északi államokban megelégték a magas adókat, a kormány megnövekedett hatalmát, s az északi demokraták körében befolyásos békepárt alakult. New Yorkban még véres népfelkelés is kitört a sorozás ellen. A *Chicago Tribune* című lap szerkesztője megállapította, hogy „1863-ban mindenképpen fegyverszünetre kerül sor. A lázadókat nem lehet legyőzni a jelenlegi eszközeinkkel.” (McPherson, 1988, 590.)

A gazdasági fölény tehát egyáltalán nem volt elegendő a győzelemhez. Arra is szükség volt, hogy Lincoln kormányja meg tudja nyerni a lázadókhöz nem csatlakozott államok támogatását, hogy hatékonyan mozgósítsa az Unió nagyobb erőforrásait a győzelem érdekében, és akkor se kössön fegyverszünetet, amikor úgy tűnt, hogy a Konföderáció katonailag legyőzhetetlen. Az elnök kiválóan ismerte fel a pillanatnyi taktikai követelményeket, s ugyanakkor sohasem veszítette szem elől a háború végső célját, a nemzeti egység helyreállítását. Úgyesen elkerülte, hogy az irányítása alatt álló hadseregek kezdjék meg az ellenségeskedést. Mivel a Konföderáció charlestoni ütegei nyitottak elsőként tüzet a dél-karolinai Sumter-erődre, északon hatalmas felháborodást okoztak azzal, hogy „rálóttak a csillagos-sávos lobogóra.” Hazafias láz tört ki, s oly sokan csatlakoztak a hadsereg-

hez, hogy évekig nem volt hiány újoncokban. Ezután Lincoln a finomabb és keményebb módszerek váltogatásával el tudta kerülni, hogy a „Felső-Dél” rabszolगतartó határ-államai (Missouri, Kentucky, Delaware, Maryland) csatlakozzanak a Konföderációhoz, amelyből Virginia nyugati része kivált, s önálló állammá alakult az Unión belül. Ha ezek a gazdag és stratégiailag is fontos államok a Konföderációt erősítették volna, a Dél jóval nagyobb erőforrásokkal és kedvezőbb helyzetben harcolhatott volna a függetlenségéért – amelyet talán meg is tud őrizni.

Lincoln kormánya azonban felállította a világ legjobban felszerelt és ellátott hadseregét, s ugyanakkor arra is képes volt, hogy a Kongresszussal együttműködve lefedtesse a modern Amerika alapjait. Két éven belül (1862–63) modernizálták az adó-, a bank- és a pénzügyi rendszert, mezőgazdasági minisztériumot alapítottak, fejlesztették az oktatásügyet, nyugati földeket bocsátottak a farmerek rendelkezésére, s megindították a kontinentst átszelő vasútvonal megépítését.

Az elnök megnövelte a végrehajtó hatalom jogkörét a háborús intézkedések hatékonysága érdekében, és ő alakította ki az Unió katonai stratégiáját is. Elnöki rendeleteivel a háború első éveiben ő adott újra meg újra kisebb „lökéseket” a túlságosan passzív és óvatos tábornokoknak. Jó stratégiai érzelme volt, elsőik között ismerte fel, hogy a győzelmet nem az ellenség fővárosának elfoglalásával, hanem a hadseregének a megsemmisítésével lehet kivívni. Tisztában volt azzal is, hogy a Konföderáció győzelmét leginkább egy európai szövetséges biztosíthatná, ezért ügyes lépésekkel meg tudta akadályozni, hogy a nagyhatalmak támogatásban részesítsék a déli államokat. III. Napóleon éppen mexikói beavatkozását készítette elő, és érdekében állt

volna, hogy támogassa a Konföderációt. Brit szövetségese nélkül azonban nem akarta elkötelezni magát, s Lincoln mindent elkövetett a londoni kormány megbékítésére. Miután egy amerikai hadihajó a nyílt tengeren megállította a *Trent* nevű angol gőzöst, és foglyul ejtette a Konföderáció Európába utazó diplomatáit, Lincoln kijelentette, hogy „Egyszerre csak egy háborút”, s a brit tiltakozás után azonnal szabadon engedte az elfogottakat. Amikor pedig a háborús célok közé a nemzeti egység mellett a rabszolgák felszabadítása is bekerült, a brit kormány már nem bízhatott abban, hogy a parlament és a társadalom támogatná a Konföderáció kormányának elismerését.

Lincoln újra meg újra felhívta honfitársai figyelmét arra a tényre, hogy az amerikai polgárháborúnak még a nemzeti egységnél és a rabszolgaság felszámolásánál is nagyobb a tétje. 1861. július 4-én tartott beszédében így fogalmazta meg kormánya háborús céljait: „Népi kormányzatunkat gyakran nevezték kísérletnek. Két szempontból népünk már bizonyított: sikeresen megalapította, és sikeresen működtette e kormányzatot. Még egy feladat maradt: sikeres megőrzése a megdöntésére irányuló, nagy erejű belső kísérlettel szemben. . . Itt nem csak az Egyesült Államok sorsáról van szó. Az emberiség egész családjára számára feltették a kérdést, hogy vajon egy alkotmányos köztársaság vagy demokrácia. . . képes-e fenntartani területi integritását saját belső ellenségeivel szemben.” (McPherson, 1988, 309.)

Lincoln 1862 nyarán látta be, hogy a nagyobb belföldi és külföldi támogatás érdekében neki kell felszabadítani elnöki kiáltványával a rabszolgákat. Az első jelentősebb északi győzelem, az antietami csata (szeptember 17.) után jelentette be, hogy 1863. január 1-től

érvénybe lép a „lázádok” területein élő rab-szolgákat felszabadító, úgynevezett emancipációs nyilatkozata, amelyet a katonai szükség-szerűsége hivatkozva tett közzé. „Soha életben nem éreztem bizonyosabbnak, hogy helyesen cselekszem, mint most, amikor aláírom ezt a papírost!” – jelentette ki. (Sandburg, 1965, 396.) Ezután engedélyezte a feketékből felállított katonai egységek létrehozását is.

Amíg bízott abban, hogy a hadsereg irányítói képesek győzelmet aratni, addig azt sem bánta, hogy tiszteletlenek vele. George B. McClellan, az Unió hadseregének főparancsnoka egyszer nem volt hajlandó találkozni az őt felkereső elnökkel, s lefeküdt aludni, mialatt Lincoln várakozott rá. Az elnök nem sértődött meg: „Ha képes győzelmet aratni, még a lova kantáriját is hajlandó vagyok tartani” – jelentette ki. De azonnal leváltotta McClellant és utódait is, amint nyilvánvalóvá vált, hogy nem képesek megnyerni a háborút. Miután Ulysses S. Grant személyében megtalálta azt a főtisztet, aki képes az offenzív hadviselésre, 1864 márciusában az Unió hadseregeinek főparancsnokává nevezte ki, és minden támadással szemben megvédte.

Bár kortársai közül sokan úgy látták, hogy Lincoln riasztóan megnövelte a végrehajtó hatalom hatáskörét, ő mindvégig hangsúlyozta, hogy erre kizárólag a háború miatt van szükség. A demokrácia alapelveihez szigorúan ragaszkodott, s hallani sem akart arról, hogy a harcokra való tekintettel el lehetne halasztani az 1864-ben esedékes elnökválasztást. Pedig minden jel arra mutatott, hogy vereséget fog szenvedni: Északon egyre terjedt a békevágy, s az Unió csapatai hatalmas véráldozat árán sem vívták meg ki a döntő győzelmet. Lincoln 1864 augusztusában a következő sorokat vetette papírra: „Ezen a reggelen, ahogy pár napja már, rendkívül valószínűnek

tűnik, hogy ezt a kormányzatot nem fogják újraválasztani. Akkor az én kötelességem az lesz, hogy úgy működjek együtt az elnökké választott személlyel, hogy a választás és a beiktatás között megmenthessük az Uniót.” (Donald, 1995, 529.) Az elnök tehát meglepően önzetlennek és nagylelkűnek bizonyult abban a történelmi pillanatban, amelyben kormánya sorsa forgott kockán. Nem függesztette fel a szeptemberi behívóparancsot, pedig azt tanácsolták neki, hogy ezzel növelhetné támogatói számát. Nem sietette két újonnan megalakult állam, Colorado és Nebraska befogadását az Unióba, pedig az itteni választók biztosan órá szavaztak volna. Nem rendelte el, hogy a megszállt déli területek lakói is vegyenek részt az elnökválasztáson, pedig így is nyerhetett volna néhány szavazatot. Vagyis személyes politikai túlélésénél fontosabbnak tartotta a népakarat minden külső manipulációtól mentes érvényesülését, a demokrácia intézményeinek érintetlen fennmaradását.

E szempontból Abraham Lincoln méltó utódává vált George Washingtonnak, aki egy kivételes történelmi pillanatban nagy társadalmi támogatással valósíthatta volna meg az egyeduralmat. A katonai összeomlás, pénzügyi válság és társadalmi anarchia fenyegetése idején, az 1780-as évek elején egyre több katonatiszt, bankár és politikus kínálta fel neki, hogy a haza megmentése érdekében hozzon létre ideiglenes diktatúrát vagy éppen monarchiát, ő azonban felháborodva elutasította ajánlataikat. Katonái lázadását (s egyben az Egyesült Államok első és utolsó puccskísérlését) a híres newburghi tisztgyűlésen személyes fellépésével akadályozta meg 1783. március 15-én. Neki köszönhető, hogy az amerikai történelmi hagyományok közé nem kerülhetett be a „haza érdekeire” hivatkozva

megragadott diktatorikus hatalom, mert az egyeduralom és a diktatúra elutasítását, nem pedig a megszerzését emelte példaértékű politikusi magatartássá.

Lincoln híven követte Washington példáját: „Választások nélkül nem lehet szabad kormányzatunk!” – jelentette ki. Nem politikai manővereinek, hanem Atlanta elfoglalásának köszönhető győzelmét az 1864-es elnökválasztáson. Ezzel ugyanis nyilvánvaló lett, hogy a háborút hamarosan meg fogják nyerni, s a kormány politikája sikeresnek bizonyult. Lincoln volt az első elnök, akit 1832 (Andrew Jackson második győzelme) után újraválasztottak. Amint azt ő is megfogalmazta: „Ezzel bebizonyosodott, hogy a nép kormánya fenn tudja tartani a választást egy nagy polgárháború közepette is. A világ idáig nem tudhatta, hogy ilyesmi lehetséges.” (Donald, 1995, 546.)

Politikai sikereit Lincoln valószínűleg annak köszönhető, hogy megmaradt józan, gyakorlatias személyiségnek, aki nem az ideális, hanem az optimális megoldásokat kereste. „Nem állítom, hogy irányítottam volna az eseményeket – jelentette ki – inkább őszintén bevallom, hogy az események irányítottak engem.” (Donald, 1995, 15.) A „szükség-szerűségbe” vagy a „gondviselésbe” vetett hiten alapuló, sajátos fatalizmusa miatt olyan pragmatikus politikussá vált, aki nem szőtt nagy terveket, hanem a közvetlen problémák megoldását tekintette feladatának. „Politikám abból áll, hogy nincs politikám” – állapította meg, s olyan folyami hajóshoz hasonlította magát, aki nem előre eltervezett utat követ, hanem „a hajó menetét mindig csak addig a pontig jelöli ki, ameddig ellát.” (Donald, 1995, 15.) Ez a pont persze fokozatosan változott, s egyre nagyobb távlatok nyíltak meg a „folyami hajós” előtt.

A győzelem közeledtével Lincoln közzétette rendkívül nagylelkű elképzeléseit a déli államok rekonstrukciójáról, az Unió helyreállításáról. A Konföderáció főtisztviselőinek kivételével minden „lázádonak” kegyelmet akart adni, a rabszolgáktól eltérően tulajdonuktól sem kívánta megfosztani őket, s azt tervezte, hogy amikor az 1860-ban szavazati joggal rendelkező állampolgárok (vagyis a felnőtt, fehér férfiak) 10 %-a hűségesküvet tesz az Uniónak, államuk visszakapja önkormányzatát. Nem akarta radikálisan átalakítani a déli államok társadalmi rendszerét sem: azt tervezte, hogy egyelőre kizárólag a műveltebb és a hadseregben harcoló feketék számára biztosít politikai jogokat. Amikor pedig eljutott hozzá a hír, hogy Robert E. Lee tábornok Appomatoxnál letette a fegyvert, a következőket üzentte a győztes Grantnek: „Hagyják, hogy megadják magukat és hazatérjenek otthonaikba, csak fegyvert ne fogjanak újra. Hadd menjenek valamennyien, a tisztek és a többiek, én csak engedelmisséget akarok, nem további vérontást... Senkit sem akarok megbüntetni, bánjanak velük minden szempontból liberálisan. Mi csak azt kívánjuk, hogy ezek az emberek újra az Unióhoz kötődjenek, és alávessék magukat törvényeinek.” (Donald, 1995, 574.) A győzelemmel az elnök minden bizonnyal szert tett akkora tekintélyre és befolyásra, hogy széles körökben elfogadhatta volna elképzeléseit a háború utáni rekonstrukcióról. Minden gesztusa a békét és a kiegyezést szolgálta. Az 1865. április 10-én tartott győzelmi ünnepen például felszólította a zenekart, hogy játssza el a déliek nem hivatalos himnuszát, a *Dixie*-t. Meggyilkolásával a mérsékelt és nagylelkű rendezés lehetősége semmisült meg.

Lincoln már elnöksége előtt is ellensége volt a rabszolgáknak, kortársainak többsé-

géhez hasonlóan azonban olyan nézeteket hangoztatott, amelyeket egyes huszadik századi történészek (némi túlzással) rasszistának minősítettek. Nem támogatta például az aktív fellépést a rabszolgaság ellen, mert úgy vélte, gazdaságtalansága miatt magától meg fog szűnni, s az abolicionisták agitációja csak az önvédelem és önigazolás fokozására készíti a rabszolgatartókat. Nem hitt abban sem, hogy a fehérek és a feketék képesek békésen egymás mellett élni, ezért egészen elnökségéig támogatta a felszabadítottaknak az afrikai Libériába való áttelepítésére irányuló törekvéseket. Úgy vélekedett, hogy a déliek szívesebben válnak meg rabszolgáiktól, ha azok nem maradnak a közelükben, az északi munkások is jobban támogatják az emancipációt, ha nem kell félteniük állásaikat a feketéktől, akik pedig Afrikában bebizonyíthatják, hogy képesek civilizált államot létrehozni. Hamarosan kiderült, hogy a feketék nem kívánnak áttelepülni egy ismeretlen földrészre, a rabszolgatartók ilyen feltétellel sem hajlandók megválni „tulajdonuktól”, az északiak pedig nem tudják biztosítani az áttelepítés pénzügyi feltételeit. Lincoln azonban még 1862. augusztus 14-én, a Fehér Házban tartott megbeszélésen is arra figyelmeztette a fekete politikai vezetőket, hogy ha a rabszolgaságot fel is számolják, a faji előítéletek megmaradnak, s újra felvetette az emigráció lehetőségét. „Ez ugyanúgy a mi országunk, mint a magáé!” – közölte vele egyik tárgyalópartnere, s társai egyetértettek vele. A kitelepítést különben az abolicionisták egy része is ellenezte, arra hivatkozva, hogy inkább az előítéletek ellen kellene küzdeni.

A rabszolgaság más területekre való kiterjesztését azonban Lincoln már politikai pályafutása kezdetétől ellenezte. Nem fogadta el a demokráciára való hivatkozást, amikor

az volt a kérdés, létrehozhatnak-e egy territórium lakói többségi szavazással rabszolgatartó államot. Lincoln számára ugyanis nem a többségi akarat, hanem a rabszolgaság erkölcsi túrhetetlensége volt az elsődleges szempont, s úgy vélte, a többség sem veheti el egy kisebbségnek a *Függetlenségi Nyilatkozatban* megfogalmazott jogait „az élethez, a szabadsághoz és a boldogulásra való törekvéshez”. Vagyis a „néget” elsősorban embernek tekintette, akinek emberi jogai vannak. Metsző gúnnyal reagált azokra a kísérletekre, amelyekkel a rabszolgaság előnyeiről és a fehér faj felsőbbrendűségéről próbálták meggyőzni őt. „Noha köteteket írtak össze annak bizonyítására, – jelentette ki – miszerint a rabszolgaság nagyon jó dolog, sohasem hallottam olyan emberről, aki ebből a jóból oly módon akarta volna kivenni a részét, hogy maga is rabszolga legyen...” Egyszer egy félig írástudatlan pennsylvaniai megírta neki, hogy „a fehér ember első osztályú, a fekete ember másodosztályú, s mindig a fehérnek kell kormányoznia őt.” Lincoln látszólag komoly válaszában megkérte az illetőt, hogy tájékoztassa arról, „fehér ember-e vagy fekete, mert ugyebár egyik esetben sem tekinthető teljesen pártatlan döntőbírónak ebben a kérdésben... Persze ha a sárga vagy vörös bőrű emberek harmadik vagy negyedik osztályába tartozik, akkor véleményének pártatlansága sokkal nyilvánvalóbb lehet...” (Donald, 1995, 520–521.) Annyi bizonyos, hogy faji kérdésekben vallott nézetei sokat változtak a polgárháború alatt, s az egykor „faji szeparatista” nemcsak fegyvert adott a feketék kezébe, s befogadta őket az Unió hadseregébe, de (George M. Fredrickson amerikai történész megfogalmazásával élve) készen állt arra, hogy „egy színvak demokrácia potenciálisan egyenlő polgártársainak tekintse őket.” (McPherson, 2008, 46.)

Hasonlóan nagylelkűnek bizonyult az indiánokkal is. 1862-ben Minnesotában a rezervátum ellátási problémái következtében kiobbant a szánti (*Santee*) sziúk felkelése Kis Varjú főnök vezetésével. Mintegy félezer telepest és katonát öltek meg a harcokban, s ezért a bíróság 303 indiánt halálra ítélte. Lincoln azonban 265 sziút elnöki kegyelemben részesített, s ezért csak azokat végezheték ki, akik gyilkosságot vagy nemi erőszakot követtek el. A kegyelem ekkoriban egyáltalán nem volt népszerű intézkedés, s egy szenátor figyelmeztette is az elnököt, hogy ha több indiánt kivégeztet, nagyobb támogatásra tehet szert a Kongresszusban. Lincoln így válaszolt: „Nem akasztathatok fel embereket szavazatokért!”

Lincoln nemcsak hatékony politikai vezetőnek és nagylelkű, emberséges államférfinak bizonyult, hanem kiváló írónak is. Nem kisebb személyiség, mint Edmund Wilson amerikai kritikus állapította meg 1962-ben, hogy Lincoln stílusa egyáltalán nem vall „népieskedő és joviális vidékire”, aki „a helyi bolt előtt diskurál”. Wilson szerint „Lincoln volt az egyetlen az amerikai elnökök között, aki más környezetben felnőve jelentős íróvá válhatott volna, és nemcsak politikai szempontból.” (Holzer, 2009, 5–6.) Ennek bizonyítására elég felidézni első elnöki beiktatásán tartott beszédének záró sorait: „Elégedetlen honfitársaim, a ti kezetekben, és nem az enyémben van a polgárháború súlyos kérdése. A kormány nem fog megtámadni benneteket. Nem robbanhat ki a konfliktus, ha nem ti magatok lesztek az agresszorok. Nem tettetek az égben feljegyzett esküt arról, hogy megsemmisítitek ezt a kormányzatot, én viszont most a legünnepélyesebben esküszöm, hogy fenntartom, megőrzöm és megvédelmezem... Nem ellenségek vagyunk, hanem barátok. Bár a szenvedély megfeszítheti, nem

szakaszthatja el érzelmi kötelékeinket. Az emlékezet misztikus húrjai, amelyek ott húzódnak a csataterektől, a hazafiak sírjától az élő szívekig, a családi tűzhelyekig, behálózva ezt a tágas országot, újult erővel fogják zengeni az Unió kórusát, ha – és én bizton hiszem ezt – a természetünkben lakozó jobb angyalok ismét megérintik azokat!” (Holzer, 2009, 51.)

A legnagyobb jelentőségre azonban az a pár soros beszéde tett szert, amelyet a gettysburgi csatateretemetőjének felavatásán mondott el 1863. november 19-én. A megrázóan egyszerű és sallangmentes szónoklatot különlegesen ünnepélyes fordulatai miatt igen nehéz lefordítani, ezért az alábbiakban a leghíresebb kifejezést angolul is idézzük: „Nyolcvanhét esztendővel ezelőtt atyáink egy új, szabadságban fogant nemzetet hoztak létre e földrészen, amelyet ama elvnek szenteltek, hogy minden ember egyenlőnek teremtett. Nagy polgárháborúba bocsátkoztunk, amelyben eldőlt majd, hogy a nemzet vagy más, hasonlóan fogant és hasonló elvnek szentelt nemzet tartósan fennmaradhat-e. Mi e háború egyik nagy csatamezején gyűltünk össze. Eljöttünk, hogy e mező egy részét azok végső nyughelyeként avassuk fel, akik itt életüket adták, hogy eme nemzet élhessen. Illő és helyes dolog, hogy így tegyünk. Csakhogy tágabb értelemben nem avathatjuk fel, nem tisztelhetjük meg és nem szentelhetjük fel ezt a helyet. A derék férfiak, az élők és holtak, akik itt küzdöttek, már felszentelték, jobban annál, hogy csekély erőink ehhez bármit is hozzáadjanak vagy elvonjanak belőle. A világ kevéssé figyel, s nem sokáig emlékezik majd arra, amit itt beszélünk, de sosem felejtí el, amit ők itt tettek. Inkább nekünk, az élőknek kell magunkat ama befejezetlen munkának szentelnünk, melyet az itt harcolók oly nemes módon mozdítottak elő. Rajtunk a sor, ma-

gunkat kell ama nagy feladatnak szentelnünk, amely előttünk áll – e dicső halottak példája növelje ragaszkodásunkat azon ügghöz, amelyért ők mindent feláldoztak – határozzuk el ünnepélyesen, hogy e halottak nem haltak meg hiába – hogy e nemzet Isten segédelmével újjá fog születni a szabadságban – és hogy a nép kormányzata, a nép által és a népert létrejött kormányzat (...*government of the people, by the people, for the people...*) nem fog eltűnni a Föld színéről.” (Holzer, 2009, 68.)

A maga korában megdöbbentően rövid beszédben Lincoln nem említette meg sem az Uniót, sem a Konföderációt. Csak a *Függetlenségi Nyilatkozatra* utalt, amely régebbi a déliek által megtagadott alkotmánynál is. Nem államról beszélt tehát, nem az Unióról, hanem öt alkalommal is a nemzetet emlegette, amelynek egyetemes feladata van: a világ számára kell bebizonyítania, hogy a demokrácia (...*government of the people, by the people, for the people...*) képes erélyes és hatékony módon megvédelmezni a szabadságot és az egyenlőséget.

Humorérzékének és szellemességének köszönhetően Lincoln néha olyan gondolatokat is felvetett, amelynek hatásosabb megfogalmazásai azóta lépten-nyomon előrángatott idézetekké váltak. Nem tudjuk, hogy olvasta-e Samuel Johnson *Szótárát* (1747–55), amely szerint a hazafiasság „a gazember utolsó mentsége”. Annyi azonban bizonyos, hogy egyszer egészen hasonló gondolatot fogalmazott meg, amikor felidézte az öreg farmert, aki azt hangoztatta, hogy nagyon hazafiasnak érzi magát. „És mit ért ezen?” – kérdezték tőle, mire így felelt: „Szeretnék megölni valakit, vagy ellopnivalamit!” Egy másik története mintha George Orwell *Állatfarm*-jának híres jelszavát előlegezné meg, mely szerint minden állat egyenlő, de némelyik egyenlőbb

a többinél. Egy ír állítólag kijelentette, hogy „ebben az országban az egyik ember éppen olyan jó, mint a másik, sőt, ebből kifolyólag gyakran még jobb is!” Lincoln mélységesen szkeptikusan fogadta azt is, ha arról szóno-koltak előtte, hogy Amerikának önzetlenül harcolnia kell a rab nemzetek szabadságáért: „Az ifjú Amerika igen buzgón kész harcolni a rab nemzetek és gyarmatok szabadságáért, feltéve, hogy van földjük. Amelyeknek nincs, azokról úgy vélekedik, hogy pár száz évig még igazán várakozhatnak.” (Boller, 1982, 125.)

Felidézhetnénk még Lincoln őszinte egyszerűségét és közvetlenségét is: feleségét nagyon bosszantotta, hogy otthon a szőnyegen heverészik, s maga szalad ajtót nyitni, ha csengetnek, ahelyett, hogy megvárná, amíg a cseléd bejelent valakit. Elemezhetnénk azt a különleges gyengédséget, amellyel az állatokkal bánt: nem volt hajlandó vadászni, rendkívül szeretette a macskákat, s fiatal ügyvéd korában egyszer a legjobb ruháját összemocskolva saját kezűleg szabadított ki egy mocsárba süllyedt disznót, mert nem tudta elviselni az állat segélykérő pillantását. (Sandburg, 1965, 67.) Hangsúlyozhatnánk, milyen nagy gonddal került el a korrupciónak még a látogatását is: amikor a polgárháború idején a hadsereg számára levágott szarvasmarhákból a legértékesebb részeket a Fehér Házba szállították, az elnök véget vetett ennek a gyakorlatnak. Amikor valaki arra figyelmeztette, hogy ez elég jelentéktelen ügy, Lincoln így válaszolt neki: „Megfigyeléseim szerint igen gyakran a legjelentéktelenebb ügyekből lesznek a legnagyobb botrányok.” De remélem, hogy felesleges lenne, mert talán már sikerült választ adnunk arra a kérdésre, miért részesíti az amerikai nép oly nagy tiszteletben ennek a langaléta, iskolázatlan, különös egyéniségnek az emlékét.

Kulcsszavak: *Abraham Lincoln, amerikai polgárháború, hatékony kormányzat, humor, rabszolgaság eltörlése, gettysburgi beszéd*

IRODALOM

- Boller, Paul F. (1982): *Presidential Anecdotes*. Penguin, New York
 Donald, David Herbert (1995): *Lincoln*. Jonathan Cape, London
 Holzer, Harold (ed.) (2009): *Lincoln in His Own Words*. Weider History Group, Leesburg

- McPherson, James M. (1988): *Battle Cry of Freedom. The Civil War Era*. Ballantine Books, New York
 McPherson, James M. (2008): The Historian Who Saw through America. The New York Review of Books. 4 December 2008.
 Sandburg, Carl (1965): *Abraham Lincoln*. Gondolat, Budapest

